

THE SCOPE OF USE OF CONNECTIVE SUFFIXES IN THE KARAKALPAK FOLK EPIC

Abdiev Azamat Turғанbaevich

Docent of the Karakalpak Language Department of the Ajiniyaz National Research Polytechnic Institute, Candidate of Philological Sciences,

Electron pochta: abdiev79@mail.ru

Saparmatov Omar Shamurat ogli

1st year student of the Karakalpak language and literature department of the Faculty of Turkic Languages of the Ajinyoz National Institute of Higher Education

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14890629>

ARTICLE INFO

Received: 13rd February 2025

Accepted: 16th February 2025

Online: 19th February 2025

KEYWORDS

Linguistic folklore, morphology, agreement, head, focus, income, destination, place, exit.

ABSTRACT

The article examines the linguistic features of «Góruǵlı», «Gárip-Ashıq» and «Sayatxan-Hámra» was also analyzed in a broad sense. It was studied in a comparative manner with the morphology of the Azerbaijani and Turkmen languages.

СФЕРА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОЕДИНИТЕЛЬНЫХ СУФФИКСОВ В КАРАКАЛПАКСКОМ НАРОДНОМ ЭПОСЕ

Абдиев Азамат Турғанбаевич

Доцент кафедры каракалпакского языка НДПИ им. Ажинияза, кандидат филологических наук, элек.поч abdiev79@mail.ru

Сапарматов Омар Шамурат оглы

Каракалпакский язык и литература, факультет тюркских языков НДПИ им. Ажинияза студент 1 курса

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14890629>

ARTICLE INFO

Received: 13rd February 2025

Accepted: 16th February 2025

Online: 19th February 2025

KEYWORDS

Лингвистика, лингвофольклористика, лексика, фразеологизмы, семантика.

ABSTRACT

В статье мы изучили языковые особенности каракалпакского народного эпоса. Кроме того, в широком смысле проанализировано употребление спряжений в каракалпакских народных эпосах «Гөрүғлы», «Фәрип-Ашық» и «Саятхан-Хәмра». Морфология азербайджанского и туркменского языков изучалась в сравнительном порядке.

QORAQALPOQ XALQ DOSTONLARIDA KELISHIK QO'SHIMCHALARINING QO'LLANILISH DOIRASI

Abdiev Azamat Turғанbaevich

Ajiniyoz nomidagi NDPI Qoraqalpoq tili kafedrası dotsenti, filologiya fanlari nomzodi, elek.poch abdiev79@mail.ru

Saparmatov Omar Shamurat ogli

Ajiniyoz nomidagi NDPI Turkiy tillar fakulteti qoraqalpoq tili va adabiyoti ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14890629>

ARTICLE INFO

Received: 13rd February 2025

Accepted: 16th February 2025

Online: 19th February 2025

KEYWORDS

Lingvofolkloristika,
morfolojiya, kelishik, bosh,
qaratqich, tushum, jo'nalish,
o'rin, chiqish.

ABSTRACT

Maqolada qoraqalpoq xalq dostonlarining til xususiyatlarini o'rganib chiqqanmiz. Shuningdek, qoraqalpoq xalq dostonlari «Góruǵlı», «Ǵárip-Ashiq» va «Sayatxan-Hámra»da kelishik qo'shimchalarining qo'llanilishi keng ma'noda tahlil qilindi. Ozarbayjon, turkman tillarining morfolojiyasi bilan qiyosiy tarzda o'rganildi.

QARAQALPAQ XALÍQ DÁSTANLARÍNDA SEPLIK QOSÍMTALARÍNÍN QOLLANÍLÍW ÓRISI

Abdiev Azamat Turǵanbaevich

Ájiniyaz atındaǵı NMPI Qaraqalpaq tili kafedrası docenti, filologiya ilimleriniń kandidati,
elek.poch abдиеv79@mail.ru

Saparmatov Omar Shamurat ogli

Ájiniyaz atındaǵı NMPI Túrkiy tiller fakulteti qaraqalpaq tili hám ádebiyatı tálim baǵdarı 1-kurs talabası

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14890629>

ARTICLE INFO

Received: 13rd February 2025

Accepted: 16th February 2025

Online: 19th February 2025

KEYWORDS

Lingvofolkloristika,
morfolojiya, seplik, ataw, iyelik,
barıs, tabıs, shıǵıs, orın.

ABSTRACT

Maqolada qaraqalpaq xalıq dástanlarınıń tillik ózgesheligin úyrenip shıqqanbız. Sonday-aq, qaraqalpaq xalıq dástanları «Góruǵlı», «Ǵárip-Ashiq» hám «Sayatxan-Hámra»larda seplik jalǵawlarınıń qollanılıwı keń mánide anlizlendi. Azerbayjan, túrkmen tilleriniń morfolojiyası menen salıstırmalı túrde úyrenildi.

Kirisiw. Qaraqalpaq xalıq dástanlarınıń tillik ózgesheliklerin úyreniw filolog ilimpazların aldında turǵan tiykarǵı mashqalalardan esaplanadı. Atap aytqanda «Góruǵlı», «Ǵárip-Ashiq» hám «Sayatxan-Hámira» dástanlarınıń morfolojiyalıq ózgesheliklerin úyreniw qaraqalpaq tilindegi ayırıqsha kózge taslanatuǵın máselelerden. Dástanlardaǵı ayırım seplik qosımtalarınıń jalǵanıwı, betlik qosımtalarınıń jalǵanıwı, betlik qosımtaları oǵuz tillerine tán bolıp qollanılǵanlıǵın kóriwimiz múmkin. Bul morfolojiyalıq ózgeshelikler dástanlardıń qaraqalpaqlar arasınan túrkmen hám ázerbayjan xalıqlarınan taralǵanlıǵın jáne de tastıyıqlaydı.

Tiykarǵı bólim. Ataw sepliginiń qollanılıwı. Ataw sepliginde aytarlıqtay ózgeshelik joq. Ayırım atlıq sózler ataw sepliginde eski dur forması qosıladı.

Meniń yarım Shabbazdıń qızıdur,

Saǵan kewil bersem, onda yar jılar («Ǵ-A», 153-bet)

Sepliktiń bul forması házirgi qaraqalpaq ádebiy tilinde de ónimli qollanılauıǵınlıǵın kóriw múmkin.

Iyelik sepliginiń qollanılıwı. Bul seplik jalǵawı qollanılǵan sózlerdi alıp qaraǵanıwızda oǵuz elementleri saqlanǵanlıǵın kóriwimiz múmkin. Házirgi qaraqalpaq tilinde únli hám sonor

dawissizlarğa pitken sózlershe – *diń*, – *diń* jalğawı jalğanadı. Dástanlar tilinde geypara sózlerde bull nızamlıq saqlanbağanın kóremiz.

Shahniń, periyniń, dağniń Shámbil belniń t.b.

Dashtur bu dağniń yolları («G», 145-bet)

Senseń páriyniń sárwári («S-H», 205-bet).

Bunday formalar, yağniy iyelik seplik qosımtalarınıń fonetikalıq variantlarınıń ornına (sózdiń aqırğı sesiniń qanday bolıwına qaramastan) eski ózbek tiliniń tásirini menen – *niń*, – *niń* formasınıń qollanıwı klassik shayırlar tilinde ónimli qollanılğan [3.182]. Sonıń menen birge geypara oğuz tillerinde iyelik sepliginiń sonor *i* sesinen baslanğan variantları qollanıladı.

«Eski túrkiy tillerdiń qubla-batıs toparlarında (túrkmen, azerbayjan, túrkiy) násil baslanğısh dawissız hám dawıslı, yağniy –nın hám -niń (sáykes fonetikalıq variantları menen) menen formağa iye bolsa, qalğan túrkiy tillerde, hár eki forma da bar bolğan chuvash tilinen tısqarı, bul jağday baslawıshlı birikpe menen payda boladı. - niń//tıń, -niń//tıń, -dıń //dıń bar formaları bar [1.109].

XIX ásirdegi hám XX ásirdegi jazba esteliklerde de iyelik sepligi fonetikalıq variantları menen birge eski ózbek tiliniń tásirinde –niń, -niń túrinde qollanılğan [5.80].

Iyelik sepligi qosımtası dástanlar tilinde ashıq túrde jalğanıwı menen birge jasırın formada qollanıladı. Mısalı;

Ájel qolı jağam tutı («G-A», 35-bet)

Kirmesem dushpan sózine («G», 194-bet).

Barıs sepliginiń qollanıwı. Barıs seplik jalğawı házirgi qaraqalpaq tilinde –ğa//ge, -qa//ke, tartım jalğawınan soń -na//ne túrinde jalğanadı. Al, dástanlar tilinde bul seplik qosımtası oğuz elementleri menen qollanılğanın kóremiz. Túbir sózlerge dástanlarda barıs sepligi juwan buwıńa-a, jińishke buwınlarğa -e, -á túrinde jalğan: mákana, qumara, gárdene, gúlá t.b.

Endi saldı kewil ishinde dúkana («G-A», 67-bet)

Bardım da bir bağa kirdim («G», 141-bet)

Qırmandalı keldim tilá,

Sen bir búlbil qonsañ gúlá.

Men bir sonna kólde kóle,

Párlayın ushsam ne derseń? («G», 179-bet)

Házirgi túrkmen tilinde barıs sepligi –a, -e túrinde jalğanadı. Túrkiy tillerdiń qubla-batıs toparında qospa gáp tiykarınan bas dawıslı menen, al basqa túrkiy tillerde –ğa//ge, -qa//ke formasında bas dawissız (sáykes fonetikalıq variantları menen) formağa iye [1.107]. Al, ázerbayjan tilinde -a//á forması qollanıladı [2.23]. Demek, dástanlar tilinde oğuz til elementleri saqlanıp qalğan. Sonday-aq, házirgi azerbayjan tilindegi –ya//yá forması dástanlarda jekke siyrek ushırasadı.

Jan (jayğa), gedan (gedeyge), qudaya (qudayğa)

Seni izlep kelip edim bul jaya.

Qayrılıp qaramadıń mendey gedaya («G-A», 169-bet).

Házirgi qaraqalpaq tilinde tartımlanğan sózleri barıs sepligi jalğawı -a/-e túrinde jalğanadı. Dastanlar tilinde usı forma menen birge –ga/-ge formaları qollanılğanın kóremiz: sózge, diynige, otıǵa t.b. Bul ásirese Góruǵlı dástanında jiyi ushırasadı.

Góruǵlı diyenge Áwez kiripti («G», 109-bet)

Hijriy otıǵa kúydi janım bilen tán (Sonda, 124-bet)

Sonday-aq, -á forması da qollanılǵan.

Qız hám aytar uqsham ishám ánámá,

Láyli-marjan taqınınan siynámá. («S-H», 226-bet)

Dástanlarda ushırasatuǵın barıs seplik jalǵawları XVIII-XIX ásirlerge tiyisli jazba esteliklerde de qollanılǵan [4.287]. «Góruǵlı» dástanında jekke siyrek betlik almasıqları (men, ol). Barıs sepliginde muńa, ońa túrinde qollanıladı. Bul forma házirgi túrkmen tiline tán [1.185].

Qırmandalı hám muńa juwap berdi («G», 160-bet)

Men ońı boldım duwsharı («G», 88-bet)

Demek bul jerde biz barıs seplik jalǵawında oǵuz elementleriniń izin kóremiz.

Tabıs sepliginiń qollanılıwı. Dástanlar tilinde tabıs seplik qosımtalarınıń jalǵanıwına barıs seplik qosımtası sıyaqlı oǵuz elementleri saqlanǵanın kóremiz. Hazirgi qaraqalpaq ádebiy tilinde tabıs seplik qosımtaları -dı/-di,-nı/-ni.-tı/-ti formasında sózlerge singormonizm nızamına sáykes jalǵanadı. Dastanlar tilinde tabıs sepliginiń usı kórsetilgen affiksleri menen birge eski ózbek tiliniń -nı/-ni formasında qollanıladı, bul jaǵdayda ol -dı/-di,-tı/-ti affikslerin almasırap keledi, dabilnı, uǵlannı, shahnı, pirni t.b.

Men aytayın tıńla endi bul dartnı («G», 78-bet)

Shahnı taslap menindey biyi aranı keterseń («G-A»,171-bet)

Seplik formaları arasında oǵul hám qıpshaq tilleri arasında biraz parıqlar seziledi. Máselen, qaraqalpaq tilinde tartım jalǵawlı sózlerge -n tabıs seplik forması jalǵansa, oǵuz tillerinde -nı/-ni forması qollanıladı. Dástanlar tilinde ayırım sózlerde usı forma saqlanǵan: júzini, tilini, dastıǵını, ashıqını, góshtińni t.b.

Júrip gezdim barlıq jerdiń júzini

Dárt penen ótkerdim qısı-jazını («G-A», 69-bet)

Bir-bir tıńla Botakózdiń tilini

Sayır etipseń teke awmıt ólini («G», 86-bet)

Ashıqını otqa yaqıp («S-H», 217-bet)

Bul forma házirgi qaraqalpaq ádebiy tili ushın tán emes, tek qubla dialekte ǵana ushırasadı [5.82]. Dástanlardı tabıs sepligi jasırın formada ushırasadı:

Ǵyrat minip shıq tamasha («G», 92-bet)

Raxın dushpanlarǵa sırnı aldırma («S-H», 194-bet)

Shıǵıs sepliginiń qollanılıwı. Dástanlar tilinde shıǵıs seplik qosımtaları házirgi qaraqalpaq tilindegi fonetikalıq variantları (-nan, -nen, -dan, -den, -tan, -ten) menen birge eski ózbek tiliniń -dıń, -diń formasında qollanıladı. Bul forma ásirese «Góruǵlı» dástanında ushırasadı.

Sendin ózge kim bar, jaratqan janlar («G», 35-bet)

Álamatdin artıq balki qıyamet (Sonda, 24-bet).

Bul formanı biz qaraqalpaq tilindegi jazba esteliklerde de, klassik shayırlar tilinde de (ásirese, Ájiniyaz shıǵarmalarında) ushıratamız. Sonday-aq, dástanlarda ásirese, «Sayatxan-Hamira» dástanında jekke siyrek shıǵıs sepliginiń -dan forması qollanıılǵan. Házirgi ázerbayjan tilinde shıǵıs sepligi -dan, -dán túrinde ańlatıladı[2.28]. Al, túrkmen tilinde bull seplik jalǵawı

- dan, - den túrinde qollaniladi[1.115]. Demek, dástanlar tilinde oǵuz elementleri saqlanǵanın kóremiz.

Soraǵanıńdı sal búyerden,
Júzleriń pákize gúldán,
Hámira ayırılıp Sárbiden («S-H», 217-bet)
Qızıl shándán gúl oradım belimee (Sonda, 225-bet)
Qırıp kápiri yazıdan
Shanıstım ármanım qalmadı («G», 186-bet)

Orın sepliginiń qollanıwı. Dástanlarda shıǵıs seplik qosımtasınıń jalǵanıwındaǵı sıyaqlı ózgeshelikti orın sepliginde ushıratamız. Geypara sózlerde dá forması qollanılgan.

Aldında aǵa, keynińizde iniń joq («G», 76-bet)
Qolında tilla tárándá
Ashıq boldım bir kórándá
Dolanıp baǵqa kirándá
Gúl tóker, biybim, gúl tóker («S-H», 217-bet).

Juwmaq. Hár bir xalıqtıń mádeniyatınıń rawajlanıwına ekinshi bir xalıqtıń mádeniyati belgili dárejede tásir jasaydı. Qaraqalpaq xalıq dástanları bolǵan «Góruǵlı», «Ǵárip-Ashıq» hám «Sayatxan-Hámira» dástanları mádeniy hám ádebiy baylanıslardıń arasında keńnen taralǵan hám xalıq súyip tıńlaytuǵın ádebiy miyraslarınan esaplanadı. Biz óz jumısımızda qaraqalpaq xalıq dástanlarınıń tilindegi sepliklerdiń qollanıw órisin úyrenip házirgi ádebiy tili menen salıstırıp shıqtıq.

References:

1. Türkmen diliniń grammatikasy. Morfologiya. Aşgabat. Rax. 1999. 601 sax.
2. Азербайжан дилиниң грамматикасы. –Баку, 1982.
3. Насыров Д.С. Становление каракалпакского общенародного разговорного языка и его диалектная система. Нукус. Казан. 1976. 398 б.
4. Хамидов Х. Қарақалпақ тили тарийхының очерклери. Нөкис. Қарақалпақстан. 1974. 356 б.
5. Хамидов Х. Каракалпакский язык XIX начала XX вв по данным письменных памятников. Тошкент. Фан. 1986. 220 б.